

*Погрібніченко Яна Олегівна,
здобувач кафедри криміналістичних експертиз навчально-наукового
інституту підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів
Національної академії внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ФІКСАЦІЇ БІОЛОГІЧНИХ СЛІДІВ НА МІСЦІ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Вагомий внесок у дослідження концептуальних засад розслідування, його криміналістичного забезпечення, особливостей застосування досягнень науки і техніки, спеціальних знань, ідей унікальності, індивідуальності і органічної цілісності людини як об'єкта пізнання, дослідження біологічних слідів зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: А. І. Аістова, В. Д. Басай, Р. С. Белкін, В. Г. Гончаренко, Н. М. Д'яченко, Н. І. Клименко, С. Є. Кісляк, Є. І. Майорова, В. А. Мамурков, О. М. Надоненко та інші. Однак, у зв'язку із розвитком науки, зміною законодавства, узагальненням нових даних судової та слідчої практик, виникла потреба виокремлення та систематизації криміналістичних правил та засобів пошуку і фіксації біологічних слідів на місці вчинення кримінального правопорушення.

Після виявлення та огляду слідів біологічного походження розпочинається наступний етап роботи - фіксація [1, с. 216]. Фіксація доказів - один з елементів доказування під час збирання доказів, другий важливий етап роботи із вже знайденими на місці події речовими джерелами криміналістично значущої інформації. Тільки належним чином зафіксовані фактичні дані посилюють силу доказів у кримінальному провадженні. З ґносеологічної точки зору фіксація доказів - це відображення їх змісту в процесуальній формі. З криміналістичної точки зору «фіксація доказів - це система дій зі збереження у встановлених законом формах фактичних даних, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження, а також умов, засобів і способів їх виявлення і закріплення» [2, с. 91].

Для використання фактичних даних як доказів, результат відображення повинен давати максимально повне уявлення про відображений об'єкт,

передавати відповідним чином його властивості і ознаки, які і перетворюють його на доказ [3, с. 165]. Проте на практиці при роботі з речовими джерелами криміналістично значущої інформації повне відображення не встановлюється, оскільки цілі дослідження носять вибіркового характеру і передбачають часткове відображення і збереження лише тієї інформації, яка є необхідною для суб'єкта фіксації і відповідає вимозі ст. 86 КПК України (допустимості). В результаті фіксації речових доказів виникає вторинне відображення; сам прояв кримінального правопорушення в зовнішньому середовищі є первинним.

З інформаційної точки зору суть фіксації слідів біологічного походження полягає: а) в збереженні у біологічному матеріалі інформації для її подальшого експертного дослідження і отримання експертних висновків; б) в частковому перекодуванні доказової інформації, що міститься в матеріальному носії, і її перенесенні на засіб фіксації (причому матеріальне вираження отримує не уся інформація, що міститься в слідах біологічного походження, а тільки та, що відноситься до предмета доказування, допускається кримінально-процесуальним законодавством і суттєва, з точки зору предмета доказування); в) у збереженні не лише доказової інформації, але й шляхів її отримання як необхідного елемента допустимості.

Фіксація слідів біологічного походження є системою певних цілеспрямованих дій, що виражені в процесуальній формі і проявляються в матеріальній обстановці місця події, по фізичному збереженню цих слідів, на основі подальших досліджень, в ході яких можливе встановлення наслідків обставин, що мають значення для розслідування кримінального правопорушення.

Існує декілька форм фіксації слідів біологічного походження. Основна форма фіксації таких слідів на місці події - *вербальна*, або словесна. Інформація, що стосується об'єктів біологічного походження, відображається в протоколі огляду місця події. Виявлені слідчим або іншими учасниками огляду сліди біологічного походження описуються в протоколі чітко, точно і послідовно. Протокол не повинен містити пояснень, тлумачень, викладів уявлень слідчого з приводу механізму утворення і приналежності слідів біологічного походження. У протоколі описуються тільки ті біологічні сліди, які мають безпосереднє відношення до обставин події. Крім того, в ньому вказується розташування цих слідів в обстановці місця події, їх морфологія, кількість, характерні особливості, що виникли при конкретній події, дії з їх виявлення і фіксації, у тому числі технічні засоби і використані методи, умови, при яких ці сліди були виявлені. У протоколі огляду місця події вказується на факт проведення попередніх досліджень на місці події, зокрема, зі слідами біологічного походження, і їх результати. У завершальній частині протоколу перераховуються і описуються об'єкти (у тому числі біологічного походження), вилучені і залучені до провадження, а також характер їх упаковки і напису на цих упаковках; відзначається, куди вони спрямовані; міститься заява спеціаліста, пов'язана з виявленням, фіксацією і

вилученням доказів; відмічаються зауваження понятих з приводу виконаних дій; фіксується час початку і закінчення огляду; робляться відмітки про додатки до протоколу (плани, схеми, зліпки, відбитки слідів тощо). Протокол підписується слідчим, понятими й іншими учасниками слідчої (розшукової) дії.

Значимим для з'ясування обставин події є характер розподілу слідів біологічного походження в обстановці місця події, ретельне вивчення якої може дати уявлення про характер того, що сталося.

Таким чином, слідство може дійти до орієнтовних висновків, які згодом потребують перевірки, проте, мають важливе розшукове, а після проведення судово-медичної експертизи і доказове значення.

Особливого значення набуває *предметна* форма фіксації, при якій відбувається вилучення слідів біологічного походження цілком як з об'єктом-носієм, так і без нього для проведення експертних досліджень і отримання доказової інформації [4, с. 357-365]. При виявленні великих кількостей рідких біологічних речовин (крові) у вигляді калож тощо, можливе вилучення безпосередньо біологічного матеріалу без предмета-носія, а також перенесення частини рідкої біологічної речовини на марлю, згорнуту в декілька шарів, з подальшим висушенням при кімнатній температурі.

Для використання у кримінальному провадженні слідів біологічного походження як речових доказів, необхідно їх не лише виявити і зафіксувати, але і зберегти, по можливості в первинному вигляді, в якому вони були виявлені на місці події. Їх збереження багато в чому залежатиме від способу і якості упаковки, яка зберігає сліди біологічного походження від можливих зовнішніх дій (забруднення, зволоження тощо).

При графічній формі фіксації відображається топологія слідів біологічного походження, забезпечується наочність для сприйняття. Ця форма фіксації передбачає складання масштабних планів, креслень, замальовок, які допомагають визначити механізм утворення слідів біологічного походження для встановлення механізму вчинення правопорушення [5, с. 140-148].

Незважаючи на переваги розглянутих методів фіксації, вони мають свої недоліки, які виражаються в неможливості досягнення точного і повного відтворення деталей зовнішньої будови, елементів складу і структури матеріальних об'єктів. Застосування техніко-криміналістичних методів фіксації забезпечує можливість доповнення наявних в протоколах пропусків, уточнення відображених в них даних, а також підсумовування доказової інформації.

До спеціальних методів фіксації відносяться - фотографування, звукозапис, відеозйомка, лазерне сканування. Їх застосування сприяє отриманню наочного, ілюстративного, доказового і орієнтуючого матеріалу, а також виявленню таких об'єктів, слідів і фактів, які знаходяться за межами порогу чутливості органів зору і слуху, і не сприймаються звичайним

способом. Крім того, ці засоби зберігають інформацію, яка не може зберігатися в природному вигляді. Так, фотографування обстановки місця події, виявлених слідів і т.ін. доповнює їх опис в протоколі, дає наочне уявлення про ситуацію, з якою зіткнулися слідчий та спеціаліст.

Отже, дотримання слідчим, прокурором криміналістичних рекомендацій викладених у даній статті дозволить ретельно зафіксувати сліди біологічного походження, застосовуючи при цьому належні засоби фіксації.

Список використаних джерел:

1. Судебные экспертизы : [пособ.] / В. В. Колтукин, С. М. Зосимов, Л. В. Пустовалов и др. - М. : Юрлитинформ, 2000.
2. Руководство для следователей : [пособ.] / под ред. Н. А. Селиванова, В. А. Снеткова. - М., 1998.
3. Белкин Р. С. Криминалистика : проблемы, тенденции, перспективы / Р. С. Белкин. - М., 1987.
4. Балинян Т. Є. Розв'язування діагностичних і ситуаційних (ситуалогічних) завдань судово-біологічної експертизи / Т. Є. Балинян, Л. М. Дереча // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць. - Х. : Право, 2009. - Вип. 9.
5. Пеленева М. В. Использование метода экспертного исследования почвенных включений с целью изучения материала искусственных горизонтов сконструированных почв / М. В. Пеленева, О. Б. Градусова, О. В. Семенюк // Труды кафедры криминалистики и судебной медицины. - М., 2010. - № 2 (27).